

УДК 377.015.31:316.614.5

АЛЛА БАРБІНОВА

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

**СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ: ЗМІСТ, СТРУКТУРА, УМОВИ ВИХОВАННЯ**

У статті наведено зміст, структуру та умови виховання сімейних цінностей учнів професійно-технічних навчальних закладів. Зазначено напрямки підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів до сімейного життя та принципи виховання сімейних цінностей.

***Ключові слова:** сімейні цінності, виховання, готовність до сімейного життя*

Сім'я є складним соціальним інститутом, який торкається всіх сфер людської життєдіяльності та охоплює всі рівні соціальної практики: від особистісного до державного, від матеріального до духовного. Сім'я – це не тільки основа суспільства, але й складний соціальний організм, що постійно змінюється згідно з внутрішньою логікою свого розвитку. Створюючись на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства, сім'я є полем взаємодії всіх демографічних процесів і всі проблеми соціально-демографічного розвитку безпосередньо пов'язані з процесами утворення, функціонування, розвитку й трансформації сім'ї.

Аналіз попередніх досліджень. Науковці намагаються дослідити процес підготовки юнацтва до виконання ролі сім'янина у теоретичній площині, виявити відповідні чинники та розкрити соціально-педагогічні та психолого-педагогічні умови. Медико-психологічні аспекти підготовки до шлюбу розглядали у своїх дослідженнях М. Алексєєва, Т. Афанасєєва, Л. Богданович, Т. Буленко, Д. Ісаєв, В. Каган, А. Хрипкова, З. Шкіряк-Нижник та інші. Морально-педагогічні аспекти підготовки учнів до сімейного життя вивчалися В. Барським, В. Бойко,

Л. Верб, М. Вовчик-Блакитною, З. Зайцевою, Є. Ільною, В. Карпиковим, Р. Лемеховою, А. Сизановим, В. Сухомлинським, І. Трухіним. Особливості статевого виховання й статевої ролі самовизначення як фактору готовності до виконання ролі сім'янина досліджували М. Боришевський, О. Васютинський, Т. Говорун, О. Кікінежді, Д. Колесов, І. Кон, В. Кравець, Д. Логвінова, Л. Мороз, Т. Титаренко та інші.

Мета статті - визначити поняття «сімейні цінності», схарактеризувати зміст і структуру сімейних цінностей учнів професійно-технічних навчальних закладів, зазначити умови виховання сімейних цінностей.

Виклад основного матеріалу. Серед факторів, які безпосередньо спричиняють нестабільність сім'ї, фахівці важливу роль відводять недостатній підготовці подружжя до сімейного життя, котре висуває досить високі вимоги до кожного з них. За цих умов актуалізується проблема виховання сімейних цінностей. Сьогодні як ніколи на навчальний заклад покладається значна частка відповідальності за підготовку учнівської молоді до подружнього життя. Тією чи іншою мірою означена проблематика реалізувалася і в минулому. Зміст такої роботи певною мірою залежить від етапу розвитку суспільства, офіційно утверджуваних ідей. Сучасна молодь має орієнтири, які все більше відходять від орієнтирів на створення сім'ї. Слід зазначити, що змістовний аналіз законодавчих та нормативних актів засвідчив, що гостро постає питання формування у молоді свідомого ставлення до шлюбу з метою створення міцної, самостійної сім'ї, народження бажаних дітей, вказується також на необхідність підвищення рівня готовності до виконання соціальних ролей чоловіка та батька.

Важливе значення у вихованні учнів мають сімейні цінності. Ціннісні засади стародавньої української родини схарактеризував О. Вишневецький. Він відзначив, що українська родина завжди будувала своє життя у тісній єдності зі своїм народом; українській родині був властивий демократизм стосунків; із давніх-давен у ній діяв закон опіки; життя української родини будувалося на засадах працьовитості і природовідповідності.

Серед сучасних сімейних цінностей виокремлюють подружню вірність, гармонію стосунків поколінь, пошану до старших, піклування про дітей, батьків, злагоду між членами родини, демократизм стосунків, повагу до прав дитини і старших, пошану до праці, гостинність тощо.

У науковій літературі наявні різні підходи до визначення сутності цінності. У філософському енциклопедичному словнику вказується на об'єктивне значення цінностей в життєдіяльності людини. «Цінність – термін, який широко використовується у філософській і соціологічній літературі для вказівки на людське, соціальне і культурне значення, означення явищ дійсності. По суті, все розмаїття предметів людської діяльності, суспільних відносин і природних явищ ... можуть виступати в значенні «предметних цінностей» як об'єктів ціннісного відношення, тобто оцінюється в плані добра і зла, істини чи не істини, краси чи юродства, можливого чи забороненого, справедливого чи не справедливого і т. ін. «З іншої точки зору, сутність цінності полягає у здатності задовольняти потреби й інтереси особистості. «Цінність – термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного»[6].

Як зазначає Р. Уленгова, сімейні цінності можна розподілити на три групи:

– цінності, що пов'язані зі шлюбом (цінність шлюбу, цінність рівноправ'я подружжя, цінність домінування одного з них, цінності різноманітних статевоїх ролей у сім'ї, цінність міжособистісних комунікацій між подружжям, стосунків взаємопідтримки та взаєморозуміння подружжя;

– цінності, пов'язані з батьківством (цінність дітей, яка містить в собі цінність багатодітності або малодітності, а також цінність виховання та соціалізації дітей у сім'ї);

– цінності, які пов'язані з родинними зв'язками (цінність наявності родичів (наприклад, братів, сестер), цінність взаємодії між родичами.

На думку дослідниці, сімейні цінності – це позитивні та негативні показники значущості об'єктів, які стосуються заснованої на єдиній спільній діяльності спільності людей, пов'язаних узами шлюбу-батьківства-родинності, у зв'язку із залученістю цих об'єктів у сферу людської життєдіяльності, людськими інтересами, потребами, соціальними взаєминами [5].

На думку І. Бежа, якщо людина усвідомлює, що її поважають, то вона почувається психологічно комфортно та впевнено. Таким чином відбувається суспільно важливий зв'язок людини зі світом людей.

Поняття «цінність» відображає один із найсуттєвіших аспектів взаємодії зі світом. Цінності відіграють вирішальну роль у детермінації поведінки особистості, визначають спосіб задоволення потреб, спрямованість, виступають спонуками для досягнення поставлених цілей, набуваючи функцій регуляторів поведінки. Джерело цінностей міститься всередині особистості, у той час як соціальні норми задаються зовні. Саме цінність перетворює предмети зовнішнього світу на об'єкти інтересів і прагнень людини.

Цінності організовані в систему, виступають детермінантами моральної діяльності учнів. Лише засвоївши сімейні цінності, особистість може свідомо прийняти рішення щодо моральної регуляції власної поведінки у сім'ї [1].

Дослідження В. Кравець демонструють, що шлюбно-сімейні уявлення старшокласників вирізняються недостатньою наповненістю, невисокою оцінкою себе як майбутнього подружжя. Особливо фрагментарними є уявлення старшокласників про функції сім'ї та організацію сімейного життя. Різниця виявляється в розумінні хлопцями та дівчатами понять «мужність» та «жіночість», змісту сімейних ролей, уявленнях про вагомість чоловіка та жінки у стосунках [4].

Висновки з досліджень (Л. Верб, Н. Гусак, Г. Оглобіна), а також власних досліджень дав можливість визначити складники готовності юнаків до виконання ролі сім'янина:

- розуміння й усвідомлення необхідності виконання сімейних функцій та обов'язків;
- уміння зіставити особисті інтереси з інтересами сім'ї;
- високий рівень готовності учнів професійно-технічних навчальних закладів до сімейного життя, комунікативної діяльності;
- саморозвиток юнака як суб'єкта діяльності, формування в нього механізмів саморегуляції, самовиховання, необхідних для діалогічної взаємодії з іншими людьми у сімейних відносинах;
- здатність самостійно визначити труднощі виконанні сімейних обов'язків й знаходити шляхів їх подолання;
- практичні уміння та навички, що необхідні для успішного сімейного життя [3].

На думку О. Харчева, підготовка до сімейного життя має спрямовуватися на навчання юнаків і дівчат умінням володіти собою, застосовуючи різноманітні засоби самоуправління, формування у них прагнення до самопізнання власної біологічної психології, фізіологічної природи, особливостей психічної діяльності, а також до всебічного пізнання партнера, виховання культури спілкування [7].

Робота з молоддю стосовно підготовки її до сімейного життя має здійснюватися за основними напрямками:

- загальносоціальний – розкриває політику держави в області шлюбно-сімейних відносин, значення сім'ї в суспільстві, гендерну структуру сім'ї, розглядає історичний аспект виникнення сім'ї на різних історичних етапах;
- етичний – включає виховання моральних якостей та цінностей, усвідомлення моральних основ шлюбно-сімейних відносин, почуття відповідальності перед дружиною (чоловіком), сім'єю, дітьми, а також культуру інтимних почуттів, уявлення про благополуччя сім'ї;
- правовий – ознайомлення з основами законодавства про шлюб, із положеннями сімейного права, з обов'язками подружжя відносно один одного, до дітей, до суспільства, формування правової культури сімейних відносин серед молоді;
- психологічний – формування поняття про особистість, особливості психології міжособистісних відносин, психологічні основи шлюбу, сімейного життя, вміння розуміти психологію один одного, розвиток почуттів, що необхідні для подружнього, сімейного життя, володіння навичками спілкування та ін.
- фізіолого-гігієнічний – обговорення питань репродуктивного здоров'я, статевих відносин, сексуальної культури сім'ї, способів планування сім'ї, формування установок на здоровий спосіб життя;

– педагогічний – формування уявлень про роль сім'ї у вихованні дітей, її педагогічний потенціал, виховання усвідомленого батьківства та материнства, розкриття специфіки виховання дітей в сім'ї на різних вікових етапах та роль батьків в цьому процесі;

– естетичний – формування ставлення до сімейного життя як до самостійної естетичної цінності.

– господарсько-економічний – розкриття уявлення про господарство в сім'ї та сімейний бюджет, набуття теоретичних знань, необхідних у сімейному побуті;

Основними принципами формування сімейних цінностей є:

1. Принцип емоційно-ціннісного ставлення до сім'ї, її традицій, звичаїв, способу життя й виховання дитини, реалізація якого дозволяє сформувати у молоді уявлення й поняття про ідеальну сім'ю й сімейне життя, сформувати в їхній свідомості образ «Я – майбутній сім'янин» як ціннісний орієнтир створення своєї сім'ї.

2. Принцип індивідуально-особистісної психолого-педагогічної підтримки молоді, спрямований на здійснення сприяння й допомоги юнакам та дівчатам у свідомому формуванні їхньої готовності до сімейного життя й виховання відповідального батьківства, а також допомога в рішенні індивідуальних проблем.

3. Принцип толерантної взаємодії усіх суб'єктів виховного процесу, орієнтований на поважне відношення й прийняття іншого незалежно від етнічних, релігійних чи гендерних характеристик, що відтворює активну соціально-ціннісну позицію й внутрішню готовність особистості до ефективної міжособистісної взаємодії з людьми.

Фундаментом ціннісного ставлення особистості молодої людини до сім'ї є надані їй можливості щодо реалізації багатьох особистісних потреб у: включеності в соціальну групу, безпеці, взаєморозумінні та підтримці, інтимному міжособистісному спілкуванні, самореалізації, батьківстві і материнстві. Ціннісні орієнтації на сім'ю у молоді визначаються як становищем сім'ї в ранговій структурі ціннісних орієнтацій особистості, так і якісною своєрідністю образу сім'ї. Нею виявлено, що основними типовими образами сім'ї є: «тепле коло спілкування», «стабільний організм», «притулок», «взаємна відповідальність». Сімейні цінності – це позитивні й негативні показники значущості об'єктів, що належать до заснованої на єдиній сумісній діяльності спільноти людей, пов'язаних узами шлюбу, батьківства і спорідненості, у зв'язку із залученістю цих об'єктів у сферу людської життєдіяльності, інтересів, потреб, соціальних відносин.

Виховання цінностей сімейного життя у старшокласників залежить від взаємодії багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників. Щоб розкрити сутнісний зміст цінностей сімейного життя у старшокласників, вважаємо за доцільне визначити структурними компонентами такого особистісного новоутворення синтез взаємопов'язаних та взаємозумовлених когнітивного (знання, розуміння), мотиваційно-ціннісного (мотиви та ціннісні орієнтації), дієво-практичного (суб'єкт-суб'єктна взаємодія у сім'ї, саморегуляція поведінки) компонентів.

Висновок. Дослідження тенденцій теорії й практики виховання майбутнього сім'янина на сучасному етапі дозволяє дійти висновку, що цей процес не обмежений суто виховними діями, що визначають розвиток певних параметрів особистості, а постає, імовірно, як система організаційно-дидактичних заходів, спрямованих на підготовку людини до виконання різних функцій у сім'ї.

Під вихованням сімейних цінностей учнів професійно-технічних навчальних закладів ми розуміємо процес формування таких особистісних якостей потенційно успішного сім'янина, як активна життєва позиція, наявність навичок різноманітної міжособистісної взаємодії, відкритість соціальному досвіду, сформованість стійкої системи цінностей. Саме визначення формування готовності до сімейного життя як цілеспрямованого процесу дозволяє охарактеризувати системність і комплексність цього поняття, розкрити його основні характеристики, а саме: цілеспрямованість, тривалість у часі, багатоаспектність. Цілеспрямовано організований процес формування готовності молоді до шлюбу повинен ураховувати фактори, що перешкоджають реалізації потенціалу особистості майбутнього сім'янина. До них насамперед відносяться психоматичні, психолого-педагогічні, соціально-

психологічні фактори, які необхідно не тільки враховувати в організації процесу підготовки учнів до сімейного життя, але й коригувати їхні вияви, попереджати їх дезадаптуючий вплив.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / О. Вишневський. – Вид. 3-є, доопрац. і доп. – К. : Знання, 2008. – 566 с.
3. Гусак Н. І. Підготовка юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька: дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Надія Іванівна Гусак / Харківський нац. університет ім. В. Н. Каразіна. - Х., 2005. – 22 с.
4. Кравець В. П. Теорія і практика підготовки учнівської молоді до сімейного життя: дис. д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1997. – 386 с.
5. Уленгова Р. Б. Формирование семейных ценностей у детей-сирот средствами АРТ-педагогике в условиях детского дома: автореф. дисс. канд. пед. наук : 13.00.01 / Регина Борисовна Уленгова. – Казань, 2008. – 21 с.
6. Философский энциклопедический словарь / [гл. редакция: – Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов]. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
7. Харчев А.Г. Социология воспитания / А.Г. Харчев. – М.: Политиздат, 1990. – 220 с.

Стаття надійшла до редакції 18.02. 2015 р.

BARBINOVA A.

Poltava national pedagogical university after V.G. Korolenko, Ukraine

СЕМЕЙНЫЕ ЦЕННОСТИ УЧЕНИКОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ: СОДЕРЖАНИЕ, СТРУКТУРА, УСЛОВИЯ ВОСПИТАНИЯ

рассматривается содержание, структура и условия воспитания семейных ценностей учеников профессионально-технических учебных заведений. Указаны направления подготовки учеников профессионально-технических учебных заведений к семейной жизни и принципы воспитания семейных ценностей.

Ключевые слова: семейные ценности, воспитание, готовность к семейной жизни

BARBINOVA A.

Poltava national pedagogical university after V.G. Corolenko, Ukraine

THE FAMILY VALUES OF PUPILS OF VOCATIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS: A CONTENTS, A STRUCTURE, THE CONDITIONS OF UPBRINGING

The article describes the content, structure and conditions of upbringing, family values of pupils of vocational educational institutions. the main ways of preparing pupils of vocational educational institutions for the family life and the main principles of upbringing the family values are determined.

Keywords: family values, upbringing, readiness for the family life